

שבעה מיתוסים על לבנון

15.12.2023 | ד"ר רפאל בן לוי | written by

בשעת כתיבת שורות אלו מתמשכת מלחמת התשה בגבול הצפוני. סדרי גודל חסרי תקדים של כוחות ישראליים מצויים על הגבול, והרטוריקה הצבאית מדברת על "להלום בחזבאללה". יש הבנה רחבה שישראל חייבת לתת מכה אנושה לחזבאללה למען שיקום ההרתעה הישראלית באזור, וכדי לאפשר לתושבי הצפון שפוננו מבתיהם לחזור הביתה ולחיות בביטחון.

אך כאשר מגיעים לשאלה הממשית, כיצד מבטיחים את ההרתעה בגבול הצפוני לאורך זמן, משתררת מבוכה [1] הקשורה בעבר רב-השנים של ישראל בלבנון. חיוני, אם כן, לבחון כמה מן המיתוסים הרווחים ביחס לפעולת צה"ל בלבנון בעבר, וללקחים העולים ממנה.

מיתוס 1: רצועת הביטחון (1985-2000) לא הועילה

בתום מלחמת לבנון הראשונה, ישראל נסוגה מביירות ומסביבתה, וצה"ל, יחד עם צבא דרום לבנון (צד"ל), התייצב לאורך רצועת הביטחון, רצועה ברוחב 3 עד 12 ק"מ בתוך לבנון לאורך הגבול עם ישראל. המטרה הייתה להוות חיץ בין מחבלי חזבאללה לבין תושבי צפון הגליל, ולהמשיך להילחם בטרור בעודו בשטח לבנון ולא בתוך גבולות ישראל. [1]

שליטת צה"ל ברצועה זו הצליחה מאוד במניעת חדירות של מחבלים לתוך גבול ישראל. מנגד, היא לא מנעה באותה מידה של הצלחה ירי רקטות משטח לבנון שמעבר לרצועה. במשך אותן 15 שנה, חזבאללה ירה כ-4,000 רקטות אל עבר ישראל, שהרגו שבעה אזרחים והפריעו רבות לשגרת חייהם של תושבי הצפון. [2] ערב הנסיגה בשנת 2000, חזבאללה צבר, בסיוע איראני וסורי, כ-7,000 רקטות וקטיושות, וטווח הפגיעה שלהן כיסה את רוב הגליל. [3]

בתגובה לתקיפות חזבאללה, צה"ל ביצע פשיטות קרקעיות קטנות והפצצות מהאוויר ופגע באופן שוטף בכוחות וביכולות של חזבאללה. שני מבצעים גדולים נערכו ב-1992 וב-1996, ובשניהם ישראל הפגיזה בצורה נרחבת מהרגיל את כוחות חזבאללה וגם תשתיות אזרחיות בלבנון. במשך 15 שנות קיומה של הרצועה נהרגו בה 256 חיילי צה"ל, ממוצע של כ-17 לשנה. [4] אך התנהגות חזבאללה גם הושפעה מאופי הפעילות הישראלית: כשישראל פעלה בנחישות נגד חזבאללה, כפי שהיה בשנים הראשונות, זכינו לתקופות של שקט יחסי. וכשישראל אימצה מדיניות מכילה יותר, כדי לקדם יוזמות להסכמי שלום עם סוריה ולבנון (החל ב-1992, בממשלת רבין) חזבאללה חש ביטחון והפגיעה בכוחותינו גדלה.

לאורך כמעט כל התקופה הזאת שלט קונצנזוס רחב במנהיגות ובציבור שאין לישראל ברירה אלא להמשיך לקיים נוכחות זו בדרום לבנון כדי להגן על צפון הארץ. ועם כל הקושי באבדות, הדבר נתפס כמחיר הכרחי להגנתו של הגליל.

בהתאם לכך, כאשר עלה בסוף שנות התשעים הרעיון לסגת מהרצועה, צה"ל בהובלת הרמטכ"ל דאז שאול מופז יחד עם מערכת הביטחון התנגדו נחרצות. הם עמדו על כך שהרצועה הוכיחה את עצמה כהצלחה מבצעית ושהכרחי להמשיך את הפעילות לעתיד הנראה לעין. [5] לדידם, הסיכונים שבנסיגה עלו בבירור על הסיכונים שבהמשך הנוכחות. צה"ל המשיך לדבוק בהתנגדותו לכל נסיגה גם לאחר אסון המסוקים ואסון השייטת ב-1997. [6]

ב-1999 צה"ל הגיש דו"ח שבו טען כי אם הוא ייסוג בלי לפרק את חזבאללה קודם, התוצאה תהיה הרת אסון. [7] צה"ל טען שחזבאללה ישתלט על כל השטח עד הגבול עם ישראל, ואז ימשיך לאיים עליה ביתר שאת; שנסיגה תתפרש בעיני אויבי ישראל כסימן של חולשה ישראלית ותפגע בהתרעה הישראלית בכל האזור; וכן תתפרש ככניעה ישראלית לטרור ולכן תעודד ארגוני טרור פלסטיניים ואחרים. [8]

מיתוס 2: הנסיגה מדרום לבנון הייתה בלתי נמנעת

ב-1998 אפילו אהוד ברק בעצמו עדיין טען שנסיגה חד-צדדית מלבנון "תסכן את ביטחון ישראל, תסכן את ביטחונם של תושבי הצפון ותחזק את חזבאללה. ליזום זאת יהיה חסר אחריות". [9] כאשר הוא דחף לנסיגה חד-צדדית, והוביל אותה כראש ממשלה בשנת 2000, זו הייתה נטישה של כל החכמה המצטברת והדוקטרינות הישראליות עד אז. היא עמדה בניגוד לעקרונות הביטחון הלאומי של עמדה התקפית והעברת הלחימה לשטח האויב. כיצד ניתן להסביר את השינוי בעמדתו של ברק?

ברק נכנס לתפקיד ראש הממשלה (ב-1999) עם חזון של שינוי רבתי בסדר האזורי. מייד עם תחילת כהונתו כראש הממשלה הוא הכריז שהוא מתכוון בתוך שנה לחתום על הסכם שלום עם סוריה ועל הסכם כולל וסופי עם הפלסטינים, ולהוציא את צה"ל מדרום לבנון. [10] כוונתו המקורית הייתה לנסיגה מדרום לבנון במסגרת הסכם שלום עם סוריה. אך לאחר שמאמציו להציע ויתורים מפליגים לסוריה תמורת הסכם עלו בתוהו, הוא עבר לקדם נסיגה מדרום לבנון באופן חד-צדדי.

בין היתר, הוא היה בהול לבצע את הנסיגה מהר ככל האפשר כדי להשלים את המהלך לפני פסגת קמפ-דיוויד ביולי 2000, שבה התכוון להביא לגמר את הסכם הקבע עם הפלסטינים. [11] כלפי הציבור הוא טען שנסיגה תשפר את ביטחונם היומיומי של תושבי הצפון וכי כל פגיעה בישראל משטח לבנון תיענה בתגובה מסיבית. [12]

והיה עוד משהו: ב-1997 החלה לפעול בארץ תנועת 'ארבע אימהות', שהובילה קמפיין ציבורי לנסיגה מלאה מרצועת הביטחון בשל המחיר שמשלמת ישראל בדם בניה תמורת החזקתה. תנועה זו הדגישה את הקושי הרגשי של מובילותיה, אימהות שכולות, ואת המחיר הציבורי של נוכחות צה"ל בלבנון. אך לא נתנה מענה לשאלות האסטרטגיות שבגינן צה"ל המשיך להחזיק ברצועה. הקמפיין דחק ליציאה בלי להסביר כיצד יימנע הטרור נגד יישובי הגבול, וכיצד לא

תיפגע ההרתעה הישראלית.[13] הקמפיין זכה לסיקור רחב ואוהד במיוחד מצד ערוצי התקשורת הגדולים בישראל,[14] שגם החזיקו באותה תקופה בקונספציית אוסלו (האינתיפאדה השנייה, שניפציה את הקונספציה, עוד לא פרצה).

מיתוס 3: הציבור הרחב ואף הליכוד תמך בנסיגה חד-צדדית

בסוף שנות ה-90, ניתן היה למצוא בליכוד קולות, כולל נתניהו, שתמכו ברעיון של נסיגה בלבנון במסגרת הסכם מדיני שבו חזבאללה יפורק מנשקו. ב-1998, שר הביטחון דאז יצחק מרדכי הגיש הצעה לנסיגה ישראלית בהתאם להחלטת מועצת הביטחון 425 § שהתנתה כל נסיגה בהתפרקות חזבאללה מנשקו ובמתן ערבויות ביטחוניות לאנשי צד"ל. אך הצעה זו לא התקדמה מכיוון שסוריה דחתה אותה על הסף.[15] סוריה שלטה אז בלבנון בפועל, ולכן הסכמתה הייתה הכרחית לביצוע מהלך של פירוק חזבאללה.

יש פער אדיר בין נסיגה במסגרת הסכם שתוביל לפירוק חזבאללה מנשקו לבין נסיגה חד-צדדית והפקרת השטח לידי חזבאללה שתוביל להעצמתו. מן הטעם הזה, אפילו מנהיג מפלגת מרצ, השר יוסי שריד, התנגד לנסיגה החד-צדדית ערב ביצועה, ועימו שרים נוספים בממשלת ברק.[16] לקראת הבחירות במאי 1999 שבהן ניצח אהוד ברק, סקר מכון גאלופ מצא ש-61% מהציבור התנגדו לנסיגה שלא במסגרת הסכם עם לבנון וסוריה, בעוד 31% תמכו בנסיגה חד-צדדית.[17]

עוד מרכיב שתרם להחלטת הנסיגה היה ההערכה בקרב חלק משכבת ההנהגה שהחברה הישראלית רגישה במיוחד לאבדות של חיילים ואינה מוכנה לשלם את המחיר של מלחמות התשה. אולם, זו שגיאה בקריאת הציבור, ואולי אף השלכה של תחושותיהם של אותם מנהיגים על הציבור.[18] החברה הישראלית מפגינה חוסן לאומי רב ומוכנות לסבול אבדות רבות כל עוד מטרת המלחמה ברורה וההנהגה מחויבת לניצחון חד-משמעי על האויב, גם אם יידרש זמן רב לכך. כך הציבור גילה אורך רוח במבצע חומת מגן ובהמשך הפעילות למיגור הטרור ביו"ש לאורך כמה שנים § וכך היה גם בתחילת מלחמת לבנון השנייה.[19]

מיתוס 4: נסיגת ישראל מלבנון הביאה שקט

אכן, בשנים הראשונות שאחרי הנסיגה הייתה ירידה בירי רקטות על ישראל § למעט הר דוב וחוות שבעא.[20] מנגד, כפי שהיה צפוי, בתקופה זו חזבאללה התבסס לכל אורך הגבול עם ישראל וחפר בונקרים רבים לשם ירי מרגמות. חזבאללה המשיך לתקוף כוחות צה"ל שפטרלו על הגבול, והתגובות של ישראל היו תמיד "מידתיות" וממוקדות. באוקטובר 2000 חזבאללה חטף חיילים ישראלים, וב-2004 ישראל שיחררה 400 אסירים למען שחרור חייליה החטופים.[21]

על פי הבטחותיו של ברק, לאחר הנסיגה ישראל הייתה אמורה להגיב בעוצמה לכל התגרות. אך כתוצאה מהעידוד שקיבלו ארגוני הטרור הפלסטיניים מהנסיגה, בשנים אלו ישראל מצאה את

עצמה בעיצומו של גל טרור חסר תקדים, הידוע כאינתיפאדה השנייה, שחייב התמודדות קשה [22] ולכן בפועל לא היו קשב ונכונות להגיב בעוצמה נגד חזבאללה. כבר מהתקפה הראשונה על צה"ל ישראל לא הגיבה, דבר שהבהיר לחזבאללה את כללי המשחק החדשים. התגובות הרפות, לצד הסכמת ישראל לשחרור מחבלים תמורת חטופים, העמיקו את התעצמות החזבאללה והביאו בסופו של דבר למלחמת לבנון השנייה.

עם הנסיגה התחיל חזבאללה במאמץ להגדלת מספר הטילים שברשותו וטווח הפגיעה שלהם. וכך, ערב מלחמת לבנון השנייה, חזבאללה כבר החזיק בכ-16 אלף רקטות וקטיושות, שחלקן יכלו להגיע עד חדרה. [23] כבר ב-2003 בכירים במערכת הביטחון התריעו שחזבאללה הופך מאיום טקטי ומציק לאיום אסטרטגי שיכול להמטיר מאסות של רקטות על כל הצפון ולפגוע במתקנים אסטרטגיים.

מיתוס 5: לאחר הנסיגה תגובות ישראל נהנו מלגיטימציה בינלאומית

בשנים שבין הנסיגה לבין מלחמת לבנון השנייה שלטה בצמרת הביטחונית בישראל תפיסה שלפיה אין עוד צורך בצבא הבנוי לתמרון קרקעי [24] מכיוון שאין עוד איומי פלישה של צבאות סדירים לישראל, בייחוד לאחר התמוטטות צבא עיראק ב-2003. על כן, המגמה הייתה לעבור ל"צבא קטן וחכם", שנשען על טכנולוגיות מתקדמות, ניהול פו"ש (פיקוד ושליטה) וירטואלי ושימוש של חיל האוויר בפצצות מונחות. [24]

כאשר הגיעה מלחמת לבנון השנייה, והדרג המדיני החליט שהפעם חייבים להגיב בצורה מאסיבית, החלופה המועדפת הייתה הפעלת אש מהאוויר נגד תשתיות אזרחיות בלבנון ונגד מטרות חזבאללה. אך הפגזות אלו לא הועילו נגד בונקרי הרקטות הקטנים שהיו פזורים בכל שטח דרום לבנון [25] כי לא ידענו את מיקומיהם. עם אובדן האחיזה בשטח איבדנו גם מרכיב חשוב בבניית תמונת המודיעין.

בתחילת מלחמת לבנון השנייה, ישראל אכן זכתה לאשראי בינלאומי גבוה. אך היא איבדה תמיכה זו חיש מהר כאשר התברר שהיא פועלת בעיקר לזרוע הרס תשתיות בלבנון במקום להתמקד בהשמדת חזבאללה [26] פעולה שדרשה חיילים בשטח. בוושנינגטון הייתה ציפייה גדולה שנמיט מכת מוות על ארגון הטרור, ובכך נתרום למלחמה-בטרור שארה"ב נמצאה אז בעיצומה. אכזבנו את האמריקנים: במקום לפעול בהחלטיות על הקרקע כדי לשרש את תשתיות הטרור, כמו במבצע חומת מגן ביו"ש, התמקדנו בהפעלת אש מהאוויר והכניסה הקרקעית הייתה משנית, מאוחרת וללא מטרה ברורה. [25]

הכישלונות האסטרטגיים היו רבים. ישראל לא הצליחה למגר את הירי הרקטי שחזבאללה המשיך בו עד הפסקת האש, ועובדה זו נתפסה בעינינו כניצחון. בזבזה ההזדמנות להשמיד את רוב הנוכחות הצבאית של חזבאללה בדרום לבנון, והוחמצה ההזדמנות להעמיק את ראיית ישראל כנכס ביטחוני לארה"ב. גם הלגיטימציה התמוססה ככל שהמערכה העמיקה, ובסופו של

דבר התקבע סטטוס קוו חדש שלפיו כניסה ישראלית לשטח תתבע תמיד מחיר מדיני גבוה.

מיתוס 6: כוחם של מוסדות בינלאומיים

על פי אמנת האו"ם, החלטות מועצת הביטחון בלבד הן בעלות תוקף מחייב. אולם בפועל, החלטות מועצת הביטחון מתקיימות במציאות רק כשיש גורמים מדינתיים שמוכנים לאכוף אותן באמצעות הפעלת כוח. כבר ב-1978 החליטה מועצת הביטחון, בהחלטה 425, שעל ישראל לסגת נסיגה מלאה מלבנון וכי על כוח יוניפי"ל לקחת אחריות ביטחונית באזור הגבול. המשמעות היא שבמשך כל 15 שנות רצועת הביטחון, ישראל פעלה בניגוד להחלטת מועצת הביטחון. [26] לטענת ישראל, בהיעדר הסכם שלום עם לבנון ולאור האיום משטחה, נוכחותה הצבאית שם הכרחית ויוניפי"ל לא מסוגל לעמוד במשימה. [27]

בהמשך, ב-2004, מועצת הביטחון גם החליטה (החלטה 1559) שיש לפרק את כל המיליציות החמושות בלבנון מנשקן. [28] החלטה זו לא קוימה עד היום, כי היא מחייבת את ממשלת לבנון לפרק את חזבאללה, דבר שאין לה הכוח לבצע. ב-2006, בתום מלחמת לבנון השנייה, החלטת מועצת הביטחון 1701 קראה להפסקת אש מיידית, לפירוק כל המיליציות מנשקן, ולהבטחת השלום באמצעות פריסת כוחות יוניפי"ל מדרום לנהר הליטני. הפעם, ישראל החליטה לסמוך על כוחות יוניפי"ל, האמורים למנוע את התעצמות חזבאללה. בפועל, כוח יוניפי"ל כושל במשימתו, מאויים על ידי חזבאללה ומעלים עין מהברחות נשק. [29] חיילים זרים, מסתבר, לא מוכנים להסתכן למען ביטחון ישראל? וגם לא למען קיום החלטות מועצת הביטחון.

מיתוס 7: לכל איום יש פתרון מדיני

האם נחיה על חרבנו לנצח? התשובה היא כן. דווקא הנכונות שלנו להשלים עם מציאות זו תשפר את מצבנו הביטחוני, תכניס את אויבנו למגננה ותאפשר חיים של פריחה ושגשוג. כדאי להיפרד מן החלום שמהו מהותי עומד להשתנות בקרוב, או שוויתורים ירחיקו מאויבינו את הרצון להשמיד אותנו.

מאז מלחמת לבנון השנייה חזבאללה נמנע מצעדים שבהכרח יובילו להסלמה כוללת, אך השקט היחסי הזה הוא מתעתע. איראן ובעקבותיה חזבאללה מחזיקים ביעד סופי של השמדת מדינת ישראל, ומתכוונים ליום פקודה. ב-2006 עמדו לרשות חזבאללה 16 אלף רקטות עם טווח מרבי עד חדרה; כיום עומדים לרשותו 150 אלף טילים ורקטות, מתוכם עשרות אלפים שמגיעים עד מרכז הארץ, לצד מערך מל"טים תוקפים, טילים מתקדמים נגד מטוסים וספינות, וכוח קומנדו לכיבוש שטח בגליל. [30] בהקשר הרחב, זמן זה נוצל לביסוס רצף קרקעי של השפעה איראנית עד הים התיכון דרך עיראק, סוריה ולבנון.

לפני הנסיגה מלבנון, השיח הציבורי התמקד בשאלת המחיר של נוכחותנו שם. היום, הגיע הזמן להפנים את המחיר של אי-נוכחותנו בשטח זה. לאחר מלחמת ששת הימים הבנו שכל עוד רמת

הגולן בידי סוריה, גבולנו הצפון מזרחי אינו בר-הגנה. כעת עלינו להבין שגם גבולנו הצפוני אינו בר-הגנה כל עוד דרום לבנון אינה רוחשת אהדה לישראל. מבחינה גיאוגרפית ואסטרטגית, התואי ההגיוני ביותר לגבול ישראל-לבנון הוא נהר הליטני עצמו ☒ ולא הקו השרירותי ששרטטו סייקס ופיקו באמצע אזור הררי.

בפרספקטיבה של עשרות שנים, אפשר לראות שכשישראל פעלה בלבנון, חזבאללה נותר איום טקטי וידו הגיעה לכל היותר לאזור תחום בצפון הארץ. אך מאז הנסיגה, חזבאללה נהפך לאיום אסטרטגי על כל מדינת ישראל, ואף מהווה כלי הרתעה בידי איראן שנועד להניא אותנו מפעולה נגד מתקני הגרעין שלה וכוחותיה באזור.

במלחמה הנוכחית, ניתן להעלות מנעד של אפשרויות והגיונות פעולה כלפי חזבאללה ☒ ממבצע אווירי בלבד ועד לכיבוש קרקעי של שטח בלבנון. אינני מבקש לקבוע כאן מה צריך להיות היעד במלחמת לבנון הקרובה; אך אסור למקבלי ההחלטות לפסול על הסף את האפשרות שישראל תצטרך לשלוט בשטחים בדרום לבנון בעתיד הנראה לעין כדי למנוע התבססות מחודשת של חזבאללה. אם למדנו דבר אחד מניסיונות הנסיגה בעזה ובלבנון ☒ דבר זה הוא שברחה מחיכוך ונסיגה משטח רק מחריפות את האיומים עלינו.

פורסם בכתב העת השילוח גיליון 35, דצמבר 2023.

[1] המחלקה להיסטוריה, הסקירה המלאה, המערכה ברצועת הביטחון, אתר צה"ל; דב בן-מאיר, מערכת הביטחון: תולדות, מבנה, מדיניות, תל-אביב: ידיעות ספרים, 2009, עמ' 227; Charles D. Freilich, *Zion's dilemmas: how Israel makes national security policy*, Cornell University Press, 2017, p. 142

[2] Freilich, *Zion's dilemmas*, p. 142

[3] שם, עמ' 201.

[4] שם, עמ' 142.

Dalia Dassa Kaye, "The Israeli decision to withdraw from Southern Lebanon: [5] Political leadership and security policy", *Political Science Quarterly* 117: 4 (2002), p. 567

[6] Freilich, *Zion's dilemmas*, p. 150

[7] Dassa Kaye, "The Israeli decision", p. 568

[8] שם, עמ' 569.

. Freilich, Zion's dilemmas, p. 141[9]

Ehud Barak, My Country, My Life: Fighting for Israel, Searching for Peace,[10]
St. Martin's Press, 2018, 328; Raphael BenLevi, Cultures of Counterproliferation:
The Making of US and Israeli Policy on Iran's Nuclear Program, Taylor & Francis,
.2023, 118

.Freilich, Zion's dilemmas, p. 146 [11]

. Dassa Kaye, "The Israeli decision", p. 581[12]

.571 שם, עמ' [13]

.שם [14]

. Freilich, Zion's dilemmas, p. 149; Dassa Kaye, "The Israeli decision", p. 578[15]

. Barak, My Country, p. 345[16]

. Dassa Kaye, "The Israeli decision", p. 571[17]

[18] פנינה שוקר, "רגישות החברה הישראלית לנפגעים והשפעתה על קבלת החלטות בסוגיות
צבאיות", מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון, 4.2.2022.

Efraim Inbar, Israel's national security: issues and challenges since the Yom [19]
Kippur War, Routledge, 2007, p. 228 ; שוקר, "רגישות החברה הישראלית".

[20] בן-מאיר, מערכת הביטחון, עמ' 232.

[21] שם, עמ' 233.

.Freilich, Zion's dilemmas, p. 200 [22]

[23] בן-מאיר, מערכת הביטחון, עמ' 241.

. Inbar, Israel's national security, pp. 225, 227[24]

[25] שם, עמ' 227; בן-מאיר, מערכת הביטחון, עמ' 231.

. Dassa Kaye, "The Israeli decision", p. 564[26]

.שם [27]

UNSCR, "Resolution 1559: The Situation in the Middle East," 2.9.2004 [28]
<http://unscr.com/en/resolutions/1559>

[29] נעה לנדאו, אי-פי, רויטרס, "בלחץ ישראל וארה"ב, האו"ם צמצם את כוח יוניפי"ל והגביר את הפיקוח עליו", הארץ, 29.8.2020.

[30] עודד ירון, "150 אלף טילים ורקטות: עד לאן מגיע הארסנל הקטלני של חיזבאללה", הארץ, 20.10.2023.